

УДК 658.8.012.12
JEL Classification: L 110

Попко О.В.,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри маркетингу,
Національний університет водного
господарства та природокористування

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Popko O.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof.,
associate professor at the department of marketing,
National University of Water and Environmental Engineering

ANALYSIS OF THE STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF THE EXPORT POTENTIAL OF THE DAIRY INDUSTRY IN UKRAINE

Постановка проблеми. Харчову промисловість України віднесено до базових секторів економіки, які формують валовий внутрішній продукт, надходження до бюджету та визначають рівень зайнятості й доходів українців. Найбільшу перспективу в секторі харчової і переробної промисловості представляють готові до вживання продукти харчування, у тому числі молоко та молочні продукти. Протягом останніх років з втратою основних ринків збуту молочної продукції, Україна активізувала зусилля для пошуку нових міжнародних ринків збуту, здійснюючи адаптацію вітчизняних товарів до вимог та споживчих уподобань тієї країни, до якої планується здійснювати поставки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням торговельно-економічних відносин у контексті розвитку експортного потенціалу присвячено доволі багато праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, зокрема: Л. Абалкіна, В. Андрійчука, Дж. Бхагваті, В. Будкіна, Є. Волкодавовой, В. Гейця, Т. Гордєєвої, О. Євдоченко, В. Капіцина, А. Кредісова, В. Леонтєва, А. Мазаракі, А. Панагарія, Ю. Пахомова, В. Рогачова, Дж. Сакса, М. Сейфуллаєвої, Т. Скорнякової, Дж. Стігліца, Т. Циганкової та інших. Разом з тим, достатньо актуальними лишаються питання розвитку експортного потенціалу харчової промисловості України в умовах глобалізації.

Постановка завдання. Метою статті є ідентифікація можливостей розвитку експортного потенціалу харчової промисловості України в умовах глобалізаційних процесів.

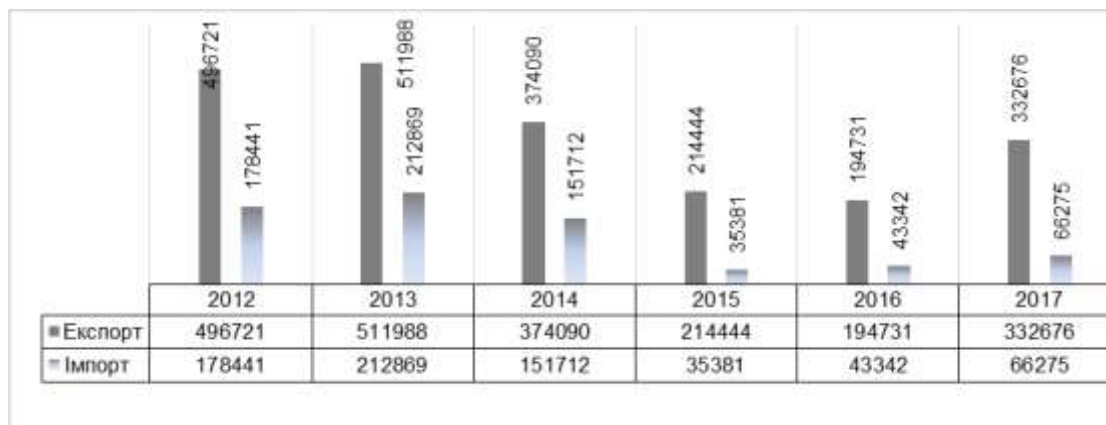
Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні внутрішній ринок молока та молочної продукції України характеризується низькою купівельною спроможністю населення, що не дає можливості нарощувати обсяги реалізації готової молочної продукції всередині країни. Так, за балансовими розрахунками, у січні-вересні 2018 року, як порівняти з аналогічним періодом 2017 року, наповнюваність внутрішнього ринку молокопродуктами скоротилася на 2%, а їх розрахунковий середній рівень споживання на одну особу скоротився на 2 кг, і в середньому, в еквіваленті молокоси́ровини, склало близько 152,7 кг на особу. Це своєю чергою змушує товаровиробників виходити зі своєю продукцією на нові ринки збуту, здійснюючи адаптацію товарів до вимог та споживчих уподобань тієї країни, до якої планується здійснювати поставки.

Як відомо, Україна є одним із найбільших виробників молока і потенційним експортером молочної продукції. Проте в 2014 році вітчизняний ринок молока та молочної продукції відчув економічну кризу через ембарго Росії. Частина експортерів була змушена переорієнтуватися на країни Азії та СНД. Однак, незважаючи на це, протягом 2013–2016 років відбулось скорочення експорту молока та молочної продукції на 62% з 511988 млн дол. США в 2013 році до 194731 млн дол. США в 2016 році. Протягом 2016–2017 років, згідно даних аналітичних досліджень Асоціації виробників молока, спостерігається поступове нарощення експорту вітчизняних молочних продуктів до 332676 млн дол. США. Виручка від експорту 2017 року в 1,7 раза перевищує відповідне значення 2016 року, що дозволило Україні стати нетто-експортером молочної продукції. Незважаючи на зменшення пропозиції вітчизняної молокоси́ровини в 2018 році, виробництво та експорт українських молочних продуктів продовжив позитивну динаміку до зростання. Так, за 9 місяців 2018 року, порівнюючи із січнем-вереснем 2017 року, експорт молочної продукції збільшився на 3% та склав 620 тис. тонн.

Натомість імпорт молока та молочної продукції протягом 2013–2015 років суттєво скоротився з 212869 млн дол. США в 2013 році до 36381 млн дол. США в 2015 році. Якщо до 2014 року імпорт сира та кисломолочних продуктів здійснювався переважно з країн ЄС і РФ («Данон»), то протягом 2015–2017 року поставки з Росії практично припинилися, а з країн ЄС – надходять у незначних обсягах.

Проте вже в 2018 році спостерігається збільшення надходжень імпоротної молочної продукції на український ринок, в основному з країн Євросоюзу (Польщі, Німеччини, Франції). Так, загальний обсяг імпорту молокопродуктів у січні-вересні 2018 року склав 130 тис. тонн, або збільшився проти відповідного періоду минулого року у 1,5 раза. В обсягах імпорту молочних товарів 2018 року найбільша частка належить сирам (майже 80%), які надходять на вітчизняний ринок.

Динаміку експорту та імпорту молока і молочної продукції України протягом 2012–2017 років представлено на рис. 1.

Рис. 1. Динаміка експорту та імпорту молока і молочної продукції України протягом 2012–2017 років, млн дол. США

Джерело: [2; 4]

Офіційно доступ до ринку ЄС для молочної продукції України було відкрито 11 січня 2016 року. Тоді перші 10 українських виробників отримали дозвіл на експорт молочної продукції на ринок ЄС. Станом на жовтень 2018 року, кількість затверджених експортерів з України зросла до 21. До переліку компаній, які отримали дозволи експортувати до ЄС, увійшли наступні [9]: ТОВ «Люстдорф», ТОВ «Ласунка», ТОВ «Молочний дім», ПАТ «Дубномолоко», ПАТ «Житомирський маслозавод», ДП ПАТ «Яготинський завод масла», ПАТ «Лактіаліс-Миколаїв», ТОВ «ГАДЯЧСИР», ТОВ «Данон Дніпро», Канівське відділення ТОВ «Клуб Сиру», ПАТ «Вінницький молочний завод «РОШЕН»», ПП «Росс» Філія «Роменський молочний комбінат», ТОВ «Капсуляр», ПАТ «Маслозберігаючий комбінат Золотоноша», ПП Консалтингова фірма «Прометей» Філія «Мена Сир» та інші.

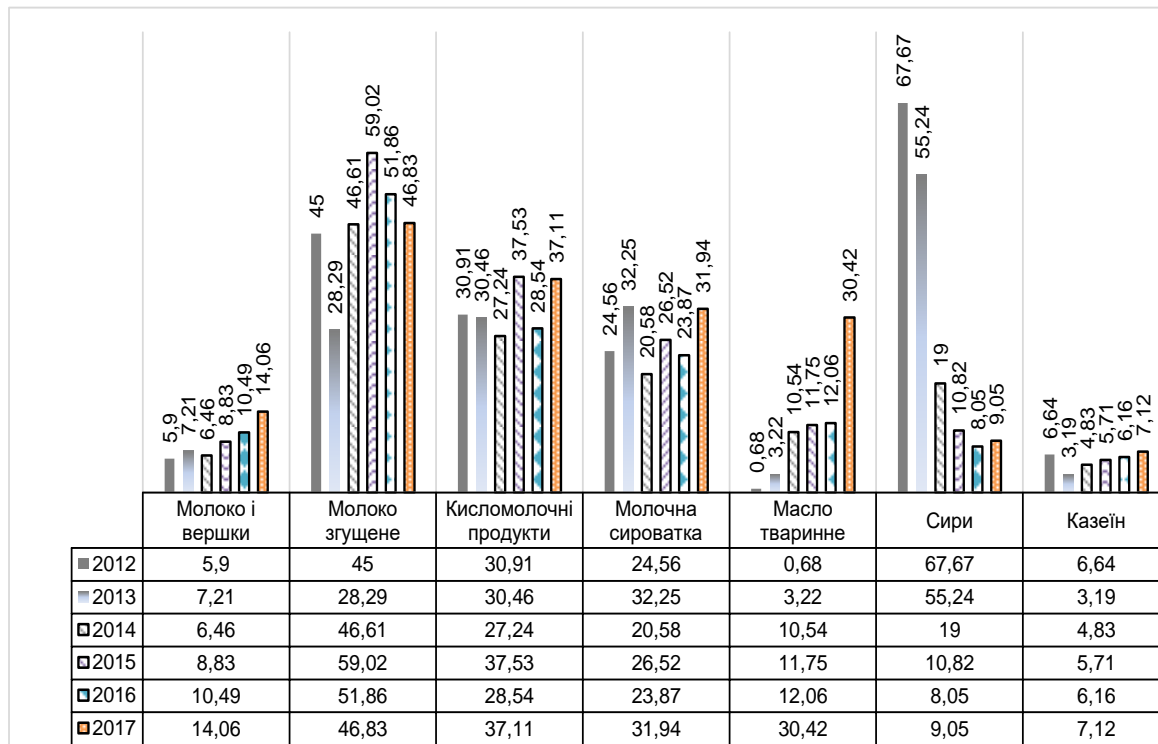
Динаміку експорту молока та молочної продукції України в натуральному вираженні в розрізі товарного асортименту протягом 2012-2017 років представлено на рис. 2.

Як бачимо, Україна найбільшими обсягами експортувала сири до 2014 року, коли різко скоротилися, а потім припинилися поставки до Російської Федерації – країни, яка була основним покупцем вітчизняного сиру упродовж 2010-2013 років (80-85% усього експорту). Отже, починаючи з 2014 року, відбулося суттєве скорочення експорту молока та молочної продукції через втрату традиційних ринків збуту. Та вже в 2015 році спостерігається поступове нарощення експорту за окремими товарними групами, зокрема: молока і вершків, молока згущеного, молочної сироватки, масла тваринного, казеїну. У натуральному вираженні в 2017 році було експортовано продукції в перерахунку на молоко і вершки – 14,06 тис. тонн, що вдвічі перевищує відповідне значення 2014 року, в перерахунку на кисломолочну продукцію – 37,11 тис. тонн, що в 1,4 раза перевищує значення 2014 року. У 2017 році згущених продуктів експортовано на рівні значення 2014 року – майже 47 тис. тонн, що є на 10% менше, ніж у 2016 році, сухої сироватки – 32 тис. тонн, що більше на 34%, ніж у 2016 році та в 1,5 раза перевищує відповідне значення 2014 року.

Окрім наведених тенденцій варто зазначити, що впродовж останніх років розширилась географія експорту. Основними споживачами української молочної продукції в 2016–2017 роках були – Польща, Нідерланди, Фінляндія. Окрім ринків ЄС, Україна активно почала виходити на ринки, які належать до азійського та африканського регіонів. Провідною позицією українського молочного експорту залишається масло вершкове (72% від загального обсягу), активними покупцями якого є Марокко, Туреччина, Нідерланди. У 2017 році вітчизняними операторами ринку поставки масла здійснювалися до Марокко (20,9%), Туреччини (18,7%), Китаю (46%). Новою країною-партнером для України в 2017 році став Катар – найбільший покупець молока та вершків – 32% всього експорту молочної продукції 2017 року.

Експорт згущених продуктів та сухої сироватки вітчизняні оператори здійснюють, успішно диверсифікуючи напрямки з країн СНД до країн Азії та Африки. Експорт сухого незбираного молока в 2017 році забезпечили вітчизняні оператори ринку – «Вінницький молочний завод «Рошен»» (15%) і по 42 тонни – ЗАТ «Куп'янський МКК» та ТОВ «Мілкіленд» [1]. Головними експортерами сирів з України в 2017 році були «Комо Експорт» (19%), «Клуб Сиру» (17%), «Бель Шостка Україна» (13%), «Лакталіс Україна» (15%), «Мілкіленд Інтермаркет» (7%). Загальна частка їх експорту склала понад 70%. Лідерами

із закупівлі українського сиру в 2017 році стали Казахстан, куди відправили 3,734 тис. т (15,7 млн дол. США), Молдова — 2,590 тис. т (7,640 млн дол. США) та Єгипет – 0,989 тис. т (3,643 млн дол. США).

Рис. 2. Експорт молока та молочної продукції України в розрізі товарного асортименту протягом 2012-2017 років, тис. тонн

Джерело: [2; 4]

На думку експертів, криза, яка виникла після втрати російського ринку збуту, поступово проходить. Додаткові обмеження щодо вибору торговельних партнерів диктує відносно короткий термін придатності переважної більшості молочних продуктів. Разом з тим, продукція має відповідати вимогам з точки зору якості й безпечності, прийнятими в країні-імпортері.

Експорт молочної продукції з України до країн ЄС є відкритим і безмитним у межах квот за умов наявності сертифікатів, які підтверджують якість й безпечність харчової продукції. Відповідно до умов Преференцій в рамках вільної торгівлі між Україною та ЄС (далі ПВЗВТ), ставка ввізного мита ЄС для частини молочних продуктів групи 04, у т.ч. сирів всіх видів, кисломолочного сиру, молочної сироватки, були зменшені до 0% [6]. Встановлення безмитних тарифних квот не означає заборону на експорт понад квоти. Українські компанії можуть без обмежень постачати товари і понад тарифну квоту, проте ці обсяги підпадають під загальний режим імпорту в ЄС. Тобто експорт в межах квоти обкладається митом 0%, експорт понад квоту – ввізним митом, визначеним Митним тарифом ЄС. Адміністрування тарифних квот для експорту в ЄС здійснюється через систему імпортерських ліцензій за принципом «перший прийшов-перший обслуговується» (перероблені молочні та перероблені масляні продукти) [6].

Протягом 2016–2017 років українські експортери найбільш активно використовували безмитні тарифні квоти на вершкове масло, молочні пасти та сухе молоко. Зокрема, у 2016 році тарифну квоту на вершкове масло та молочні пасти використано на 46%, на сухе молоко – на 30%. У 2017 р. розпочалося також використання безмитної квоти на молоко, вершки, згущене молоко та йогурти. Крім того, почали здійснюватися поставки молочної сироватки та сирів, до яких тарифні квоти не застосовувалися.

З метою отримання преференційного доступу на ринок ЄС у рамках ПВЗВТ операторам ринку необхідно підтвердити походження товару з України та отримати сертифікат EUR.1. Разом з тим, при ввезенні молока та молочної продукції до країн ЄС необхідно дотримуватися правил, що гарантують їх безпечність. Європейські замовники можуть також вимагати від виробника наявності сертифікату відповідності певному міжнародному стандарту безпечності харчових продуктів згідно контракту, зокрема: ISO 22000, FSSC 22000, BRC, IFS [6]. Наразі ці сертифікати не є обов'язковими для ввезення на територію ЄС, проте вони часто є необхідною умовою для реалізації продукції в ЄС.

У грудні 2017 року Уряд затвердив Дорожню карту стратегічного розвитку торгівлі на період 2017—2021 роки в рамках Експортної стратегії України [5], яка визначає стратегічні цілі розвитку торгівлі України на наступні чотири роки, серед яких: створення умов для розвитку сфер торгівлі задля диверсифікації експорту українських товарів та послуг, підтримка експорту з боку держави, а також підвищення рівня знань та навичок, необхідних підприємствам для здійснення міжнародної торгівлі.

Разом з тим, задля розвитку експортного потенціалу України, на нашу думку, доцільно здійснювати: забезпечення продовольчої безпеки; закріплення поточних торговельних позицій; диверсифікацію ринків збуту; диверсифікацію товарної номенклатури; диверсифікацію суб'єктів експорту.

Реалізація розвитку експортного потенціалу України залежить від багатьох внутрішніх та зовнішніх факторів. На рис. 3 представлено узагальнення результатів, проведеного на основі досліджень стану розвитку молочної промисловості SWOT-аналізу сильних та слабких сторін галузі, можливостей і загроз її розвитку в умовах активізації інтеграційних процесів.

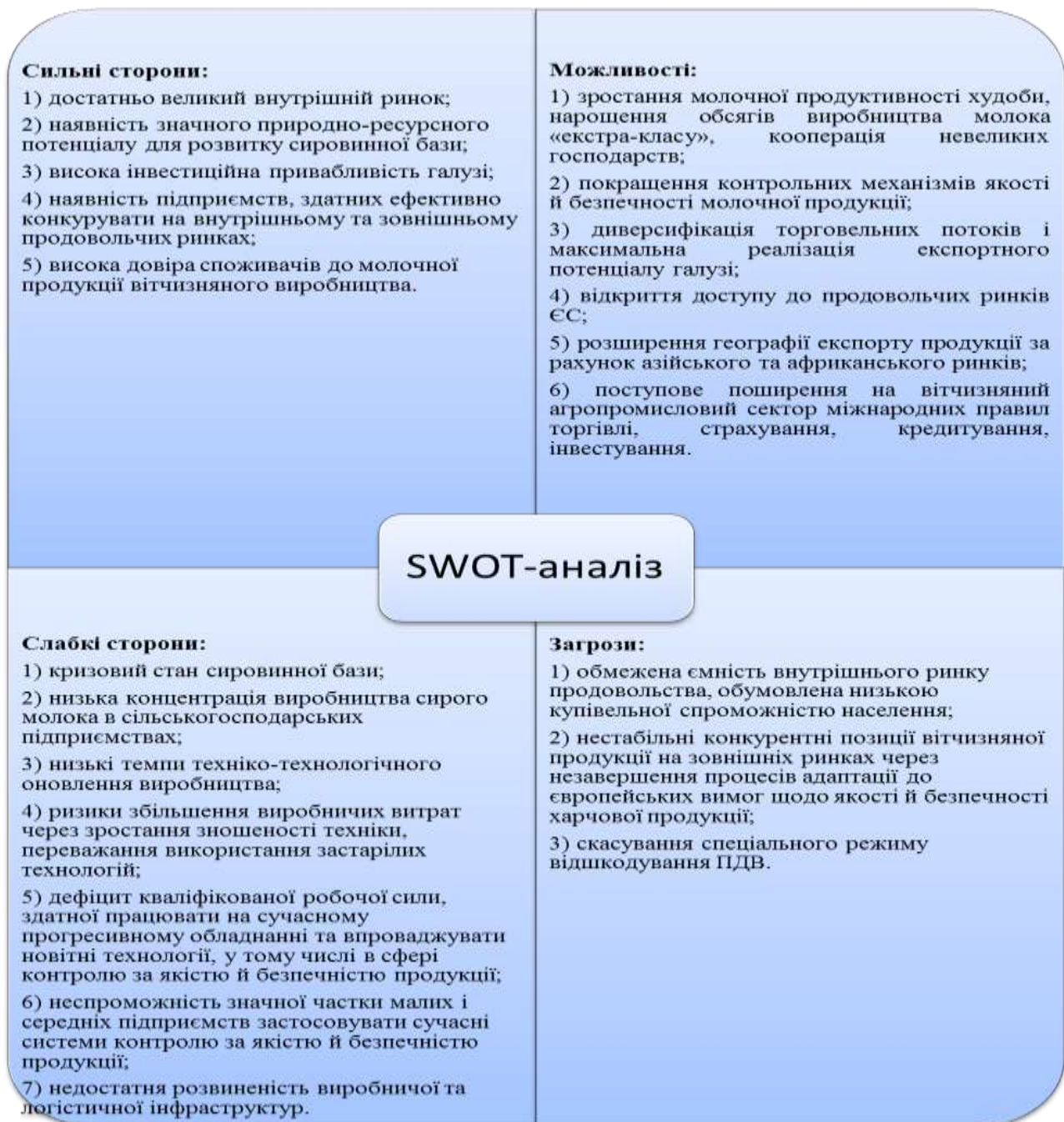

Рис. 3. SWOT-аналіз молочної промисловості України

Джерело: розроблено автором на основі [7; 8]

За результатами SWOT-аналізу молочної галузі України можна ідентифікувати розвиток українського молочного ринку як такий, що досить активно розвивається та має всі шанси в найближчій перспективі увійти в п'ятірку країн, які динамічно розвивають молочний напрямок.

Висновки з проведеного дослідження. Одним із найважливіших напрямів розвитку експортних можливостей національної економіки є експортний потенціал харчової промисловості України. До пріоритетних напрямків реалізації експортного потенціалу харчової промисловості України відносяться: забезпечення продовольчої безпеки; закріплення поточних торговельних позицій;

диверсифікація ринків. На рівні держави – це виробництво повноцінної й безпечної молочної продукції; забезпечення максимального зберігання харчової якості та зниження втрат біологічної цінності молочної продукції; формування удосконаленої нормативно-методичної бази державного нагляду за якістю й безпечністю молочної продукції і продовольчої сировини, контролю за виробництвом. На міжнародному рівні – це дослідження традиційних і пошук нових ринків збуту, диверсифікація ринків збуту, збільшення кількості експортних позицій готових харчових продуктів.

Література

1. Аграрний 2017-й: рік приросту молочної галузі. URL: <http://agravery.com/uk/posts/show/agrarnij-2017-j-rik-rostu-molocnoi-galuzi> (дата звернення: 12.09.2018).
2. Вісник молочників – 2018. URL: <http://www.ukrmolprom.kiev.ua/ua/analitika/shchomisyachna-analitika> (дата звернення: 12.09.2018).
3. В Україні підвищили вимоги до якості молока. URL: <http://www.nashgrad.in.ua/%D0%B2-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%B2%> (дата звернення: 12.09.2018).
4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 14.09.2018).
5. Експортна стратегія України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-eksportnoyi-strategiyi-ukrayini-dorozhnoyi-karti-strategichnogo-rozvitku-torgivli-na-20172021-roki> (дата звернення: 27.10.2018).
6. Експорт молока та молочних продуктів до ЄС: перші кроки. URL: <https://eu-ua.org/eksport-yes/moloka-ta-molochnoi-produktsii> (дата звернення: 30.10.2018).
7. Купчак П.М. Харчова промисловість України в умовах активізації інтеграційних та глобалізаційних процесів: монографія. Київ: Рада по вивч. прод. сил України НАН України, 2009. 152 с.
8. Пропозиції до плану першочергових дій з розвитку промисловості України. URL: <https://www.uifuture.org/publications/news/22080-plan-po-razvitiu-promyslennosti-ukrainy-doklad-uif-dla-minekonomiki-2017> (дата звернення: 14.10.2018).
9. Список затверджених експортерів молочної продукції до ЄС. URL: https://webgate.ec.europa.eu/sanco/traces/output/UA/MMP_UA_en.pdf (дата звернення: 21.10.2018).
10. Федулова Л.І. Обґрунтування напрямів інноваційного розвитку підприємств хлібопекарної галузі: монографія. Київ: НУХТ, 2009. 512 с.

References

1. "The Agrarian year 2017: the year of growth of the dairy industry", available at: <http://agravery.com/uk/posts/show/agrarnij-2017-j-rik-rostu-molocnoi-galuzi> (access date September 12, 2018).
2. "The bulletin of milk industry 2018", available at: <http://www.ukrmolprom.kiev.ua/ua/analitika/shchomisyachna-analitika> (access date September 12, 2018).
3. "The requirements for the quality of milk have been raised in Ukraine", available at: <http://www.nashgrad.in.ua/%D0%B2-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96-%> (access date September 12, 2018).
4. "The Official site of the State Statistics Service", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (access date September 14, 2018).
5. "The Export strategy of Ukraine", available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-eksportnoyi-strategiyi-ukrayini-dorozhnoyi-karti-strategichnogo-rozvitku-torgivli-na-20172021-roki> (access date October 27, 2018).
6. "The milk and dairy exports to the EU: the first steps", available at: <https://eu-ua.org/eksport-yes/moloka-ta-molochnoi-produktsii> (access date October 30, 2018).
7. Kupchak, P.M. (2009), *Kharchova promyslovisht Ukrainy v umovakh aktyvizatsii intehratsiinykh ta hlobalizatsiinykh protsesiv* [The Food industry of Ukraine in the conditions of intensification of integration and globalization processes], monograph, Rada po vyvch. prod. syl. Ukrainy NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 152 p.
8. "The Proposals to the plan of priority actions for the development of industry in Ukraine", available at: <https://www.uifuture.org/publications/news/22080-plan-po-razvitiu-promyslennosti-ukrainy-doklad-uif-dla-minekonomiki-2017> (access date October 14, 2018).
9. "The List of approved exporters of dairy products to the EU", available at: https://webgate.ec.europa.eu/sanco/traces/output/UA/MMP_UA_en.pdf/ (access date October 21, 2018).
10. Fedulova, L.I. (2009), *Obhruntuvannia napriamiv innovatsiinoho rozvytku pidpriemstv khlibopekarnoi haluzi* [The substantiation of directions of innovative development of bakery enterprises], monograph, NUKhT, Kyiv, Ukraine, 512 p.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2018 р.

Рецензент: д.е.н., професор Національного університету водного господарства та природокористування М.В. Мальчик